

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGİ

191

SAYI 191

YIL XVI

EYLÜL 1978

TÜRK VE İSLÂM ESERLERİ MÜZESİ'NİN KURULUŞ TALİMATNAMESİ

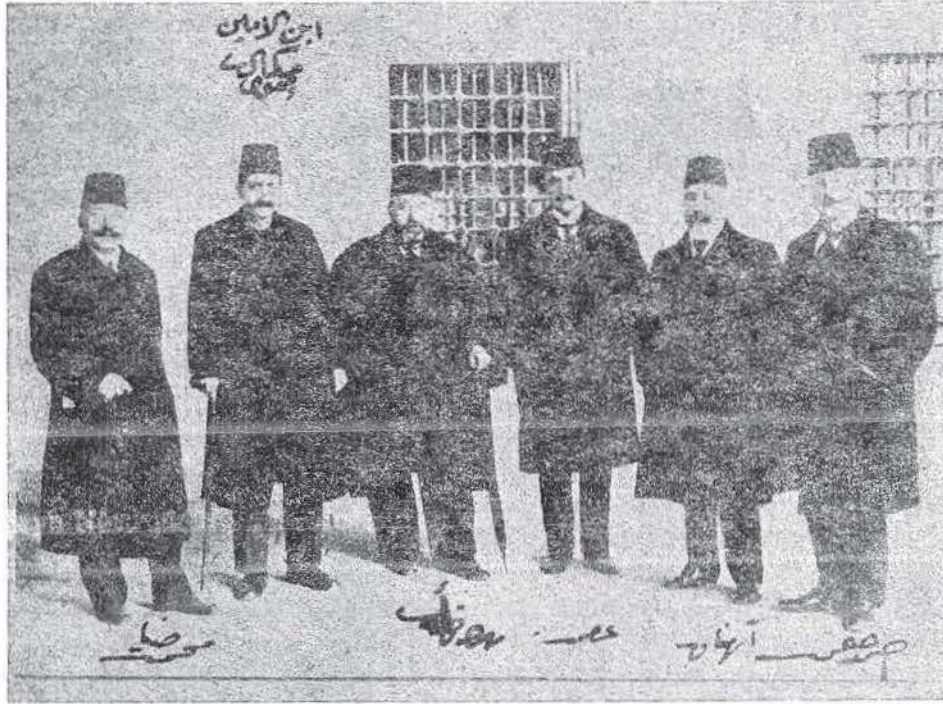
Erdem Yücel

Türkiye'de müzecilik çalışmalarının başlangıcı XIX. yüzyılın ortalarına inmektedir. İlk defa Tophane Müşiri Dâmad Fethi Ahmed Paşa, o sıralarda Harbiye Nezâretinin anbarı olan Hagia Eireni Kilisesinde eski eser niteliği taşıyan askerî malzemeleri bir araya toplatmıştır. Ali Paşa'nın sadâreti sırasında Maârif Nâzırı Safvet Paşa'nın emriyle toplanan bu eserler halkın ziyaretine açılmıştır. Bu arada imparatorluğun diğer illerindeki eski eserlerin de İstanbul'a gönderilmesi vâlilerden istenmiştir.

Asâr-ı Atika Nizamnâmesinin yürürlüğe girmesiyle yurdun çeşitli bölgelerinden toplanan eser sayısı gün geçtikçe artmış, müze olarak kullanılan Çinili Köşk çok yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri yapılmış, Didyma, Milet, Priene, Efesos, Sardes kazılarında ele geçen mimarî elemanlarla buluntular yeni müzenin salonlarına doldurulmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra Türk ve İslâm eserlerini bir araya toplama fikri ortaya atılmıştır. Türk medeniyetini en iyi şekilde yansıtan ve bütün yurt yüzeyine yayılmış vakıf yapılarında paha biçilmez değerli eserler bulunuyordu. Çağın ileri görüşlü Evkaf Nâzırı Hayri Efendi'nin öncülüğünde kurulması düşünülen müzeye eşya sağlayacak bir komisyonun kurulması kararlaştırıldı. Nezâretinin 1 Ocak 1918 tarihli tetkiki ile idare meclisi selâhiyetindeki bu komisyona Mehmed Ziya (İhtifalci), İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, Reşat Fuat, İsmet Armenak ve Ahmed Hakkı Beyler seçilmiştir. Komisyon Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde 1911-1914 yılları arasında kesif bir çalışma yapmış, cami, mescit, medrese, tekke, türbe gibi yapılardaki teberrükât eşyalarını tek tek ele alarak incelemiş ve imparatorluğun en uzak köşeleri ile bağlantı kurmuştur. Böylece yazma, madenî eserler ve hahlardan ilgi çekici bir müze meydana gelmiş, 14 Nisan 1914 Pazartesi günü de Mehmed Ziya Bey'in (İhtifalci) konuşması ile ziyarete açılmıştır. Açılışa şeref misafiri olarak Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi başta olmak üzere Hamdi

Bey, Besim Ömer Paşa, Sadrâzam Sait Halim Paşa, Şeyhülislâm Ürgüplü Hayri Efendi, Tarihçi Ahmed Rasim bulunmuşlardır. Ayrıca devlet daireleri müsteşarları, yabancı diplomatlar ve basın mensupları ile açılıştaki misafirlerin sayısı ikiyüzelliyi bulmuştur. Misafirlere çay, limonata, portakal şerbeti, ağaç çileği şerbeti, bisküvi, Hacı Bekir kurabiyesi ikrâm edilmiştir.

Tophane Nâzırı Fethi Ahmed Paşa'nın Hagia Eireni de ilk eserleri bir araya getirmesinden 69 yıl sonra Süleymaniye Külliyesi'nin imâretinde hususiyle yazma ve halıların meydana getirdiği "Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi" açılmıştır.

Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi'nin Kurucu Heyeti: (Soldan Sağa) Mehmed Ziya (İhtifalci Ziya Bey), İbnü'l Emin Mahmud Kemâl Inal, Reşad Fuad Bey (Fuad Paşa'nın torunu, Nazmi Bey'in oğlu), İsmet Bey, Armenak Efendi, Sakızyan (Minyatür tarihçisi olup "Minyatür Persan" isimli bir eseri vardır. Ayrıca Divan-ı Muşebbat Reisi Ohanis Paşa'nın oğludur.) Ahmet Hakkı Bey (İstanbul Vakıflar Müdürü).

Evkâf-ı İslâmiyye Müzesinin ilk müdürü Ahmed Hakkı Beydir. (1914-1919) Onu Mimarzâde Ali Bey (1919-1921), Ressam Ali Sami Bo-

yer (1921-1924) izlemiştir. Evkaf Nezâreti 1924'de çıkarılan hususi bir kanunla kaldırılınca Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi de Evkaf Umum Müdürlüğüne bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye'de müzecilik çalışmalarına yeni bir yön verilmiş, ilmi kazılar yapılmış, anıtlar onarılmış ve müzeler açılmıştır. Cumhuriyetten önce müze ile ilgili işlemler Meclis-i Maârif ve Muhâsebe-i Umumiye'den geçiriliyordu. Oysa bu durum uygulamada bazı aksaklıklara yol açılmasına sebep oluyordu. Cumhuriyet döneminde müzeler, Hars Müdürlüğü yoluyla Maârif Nezaretine bağlanmış, sonraki yıllarda da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü meydana getirilmiştir. Yeni Genel Müdürlük öncelikle harap durumda olan Topkapı Sarayını onarmış, Türk ve İslâm Eserleri Müzesine yeni bir yön vermiştir. Bu arada müze müdürlüğüne sırasıyla Ahmed Ziya Bey (1924), ikinci kez Ali Sami Boyar, İbnül-emin Mahmud Kemal İnal (1927-1937), Abdülkadir Erdoğan (1937-1943), Elif Naci (1943-1963), Can Kerametli (1963-1976) ve Arif Süreyya Duruçay atanmışlardır.

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne sürdürülen yoğun çalışmalar sonunda 1964 yılında yeniden ele alınmış, düzenlenmiş, depolarındaki eserlerin yeniden sınıflandırılması yapılmış ve ilim adamlarının, kuruluşların yararlanmasına açılmıştır. Nitekim o yıllardan sonraki bilimsel yayımlarda da Türk ve İslâm Eserleri Müzesinin ismi sık sık geçmiş, aydınlattığı karanlık noktalara değinilmiştir. Bu arada günümüze dek ele alınmamış değerli koleksiyonların üzerinde titizlikle durulmuş, yeni bir mâden ve seramik seksiyonu açılmış, eser sayısı büyük ölçüde artmıştır.

Bugün Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki eserler ortasında XVI. yüzyıl üslûbunda fıskiyeli bir havuzun bulunduğu revaklı bir avlunun çevresindeki beş ayrı salonda teşhir edilmektedir. Müze, yazı ve yazma eserler, halı, kilim, maden, keramik, taş oyma kitâbeler bölümlerinden oluşmaktadır. Bunların arasında da ağaç işleri eserleri ile minyatürlü yazmalar da yer almaktadır.

Biz bu yazımızda elimize bir rastlantı sonucu geçen Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi talimatnâmesini tanıtmakla yetineceğiz. Talimatnâme H. 1329 (1910) da İstanbul'da Matbaayı Osmaniyede basılmıştır.

MAKÂM-I NEZÂRETİN TENSİBİ VEÇHİLE TASHİH OLUNAN TÂLİMATNÂME

Lüzum ve suret-i teşkili Evkaf Nezâreti idâre-i merkeziyesi teşkilât ve vezâifini hâvî nizâmnâmenin onaltıncı maddesinde gösterilen Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi hakkında olup iki babı beher bab dörder faslı şâmindir.

BÂB-I EVVEL

Evkâf-ı İslâmiye Müzesi'nin idâre-i Osmaniyesi hakkında olup dört fash muhtevidir.

FASL-I EVVEL

Evkâf-ı İslâmiye Müzesinin maksad-ı tesisi ve sûret-i idâresi beyanındadır.

Madde 1 — Evkâf-ı İslâmiye Müzesinin maksad-ı tesisi bilûmum hayrât-ı şerife ve mahalle-i sâiredeki teberrükât ve eşyâyı vakfiye meyanında bulunan âsar-ı kadîme-i nâdire ve nefise-i islâmiyeden icap edenleri celb ve cem^c ile teşhirden ibarettir.

Madde 2 — Evkâf-ı İslâmiye Müzesi bir müdür ile lüzumu kadar ketebe ve hademedden mürekkep olacak ve işbı tâlimatnâmenin tâyin ve irade eylediği umur ve hususatta itâ-yı rey ve karara selâhiyatdar olmak üzere erbâb-ı vukuf ve ihtisâsdan ve müteşekkil birde meclis-i idare bulunacaktır.

FASL-I SÂNÎ

Meclis-i idarenin vazifesiyle reis ve âzâlarının sûret-i intihab ve tâyinlerine dâirdir.

Madde 3 — Meclis-i idare âzâları adeden beşden dún ve yediden efvzûn olmamak üzere bidâyetten evkâf nâzırı tarafından intihab ve tâyin olunacak ve müze müdürü adedi muayyen dâhilinde olarak bu meclisin âzâ-yi tabiiyesinden bulunacaktır.

Madde 4 — Meclis-i idâre âzâları icrâ-yı intihap ve tâyinlerini müteâkip bilictima içlerinden birini reis intihap edecek ve intihap olunacak zâtın riyâseti bir seneden fazla devam etmemek üzere makâm-ı nezâretten tasdik edilecektir.

Madde 5 — Aralık inhilâlinde kezâlık mâlûmat ve mahâret-i kâfiyesi bulunanlar meclis-i idâre tarafından intihap ve tâyin ve nezâretçe tasdik kılınacak ve emr-i intihap ve tâyinde ittifak hâsıl olamadığı surette Heyet-i Meclis'in ekseriyeti sülûsân ârâsını ihrâz eden zât tercih olunacaktır. Üç veya üçten ziyâde aralık münhal bulundukda intihâb keyfiyeti Nazarete aittir.

Madde 6 — Meclis-i idâre onbeş günde bir içtimâ ile müzenin terakki-i intizam ve tekemmülâtı esbâbını âdât ve ihzâr ve idârece ittihaz ve

tatbika lüzum gösterilecek hususât hakkında da ittihaz-ı karar edecektir. Meclis-i idare müdürü talebi veya reisin dâveti üzerine bu müddet hâricinde dâhi içtimâ edebilir.

Madde 7 — Meclis-i idâre âzâ-yı mevcudiyesinin nısfından bir ziyâdesiyle içtimâ ve ittihaz-ı karar edebilir.

Madde 8 — Meclis-i idâre bil-cümle mebâni vakfiye ve müessesât-ı hayriyeyi her zaman teftiş edebilmek salâhiyetini hâiz olacak ve netice-i teftişât ve meshudâtını mübeyyin bir kıt'a rapor tanzim ederek nezâret-i celileye tevdi edecektir.

Madde 9 — Meclis-i idâre eşyâ-yı mevcude ile peyderpey vürud edecek sâir teberruât ve teberrukâttan nefis ve lâyük-ı teşhir olanlarını tetkik ve tefrik ve gerek Dersâadet'de ve gerek taşrada kâin cevâmi-i şerife ve türbe-i münife ile sâir bilcümle müessesât-ı hayriyeye ve emâkini vakfiyede mahfuz ve teşhire şayan nefâis-i âsârın celb ve cemini nezârete bildirecektir.

Madde 10 — Müzenin mushaf-i şerife ve kütüb-i nefise-i mahfûza ile sair bilcümle eşya ve evrâk-i mevcudeye vaz' edilmek üzere "Evkâf-ı İslâmiye Müzesi" nâmiyle bir damgası bulunarak bu damga bir kutu derûnunda ve müdür nezdinde hıfz olunacak ve istimali icab etdikte meclis-i idare reisi veya tahriren mezuniyet vereceği âzâdan birisi hazır olduğu halde kutudan çıkarılarak damgalanması lâzım gelen evrak ve eşya bad'el takdim yine kutuya vaz' olunarak hazır bulunan reis veya âzâ canibinden tahtim olunacaktır.

Madde 11 — Meclis-i idâre her sene nihayetinde bir senelik âsâr-ı mesâf ve muaffakiyeti müşir bir cedvel tanzim ve matbuatla neşir ve ilân edebilecektir.

Madde 12 — Ashâb-ı hamiyet tarafından müzeye bitebürru kabul edilecek eşyanın üzerlerindeki levhalara muteberrilerin isimleri takrir olunacağı gibi fevkâlade eşyayı nefis teberru edecek zevat-ı hamiyet simatın dahi müzenin münasip mahallinde hakk ve nakşolunacaktır. Fakat eşyayı müteberri anın kabulü ve gerek hâk-i esâmi keyfiyetleri meclis-i idarenin ekseriyet-i sülûsân ârâsıyla kararlaştırılarak makam-ı nezâretin tasvib ve tasdikine iktiran etmesi icab edecektir.

Madde 13 — Dersaadet'te bulunan Selâtin-i uzzam ve vüzerâ ve ricâl türbelerinde levâzım-ı tezyiniyenin dâimî suretde bir hâl-i intizamda bulundurulması esbâbanın istikmâliyle gerek sandukalar üzerindeki serpuş ve sorguçların ve gerek metrukât-ı kadime-i târihiyeden olup

türbelerde bırakılması meclis-i idarece lüzum görülecek eşyayı sâirenin hal aslileri üzere muhafazaları matlub ve mültezimdir. Bunlardan muhtâc-ı tâmr veya teccid veya tezyin olunanları var ise nezâretin tensib ve muvaffakatiyle icrayı icabı meclis-i idareye tevdi kılınacaktır.

FASL-I SALİS

Müdürün vazifesi beyânındadır.

Madde 14 — Müdür birinci derecede müzenin idâre-i umumiyesinden mes'ul olup müze umurunun hüsn cerayıyla dahilen inzibatın idamesine ve eşyâ-yı mevcûdenin hüsn-i muhâfazasına ve müzenin nezâfet ve teheretine ve eşyanın tasnifiyle üzerlerine yaftalar ve vaz'ına ve memurîn ve müstahdeminin vazifelerine devam ve ikdamlarına dikkat ve itina ve ifâ-yı vazife hususunda terâhî ve tekâsülleri meşhud olan memurin ve müstahdemine tenbihat ve ihtârât-ı lâzime icra ve mütenebbih ve mütenrah olmayanların lüzum-u azillerini tâyin-i madde suretile makam-ı nezarete arz ve inhâ edecek ve şu kadar ki esbap fevkalâdeye müstenit olur ve lüzum-ı acil görülürse mesuliyeti deruhte ederek bir memur veya müstahdeme işten el çektirip keyfiyeti kezalik makam-ı nezarete bildirecektir.

Madde 15 — Müdür her sene Haziran, Eylül, Kanûnuevvel, Mart ibtidalarında zeyl-i tâlimâta merbut (1) numaralı matbu cetvele tevfi-kan müzenin vukuât-ı umumiyesine yâni mezkûr müddetlerde müzeyi ziyaret edenlerin adedi ile duhuliye vâridatının mikdarına dâir bir istatistik ve müzece icrası mucib-i fevâid olacak islâhat ve tâdilata dâir bir rapor tanzim ederek nezârete tevdi edecektir. Bu istatistikler senede bir matbuat-ı yevmiye ile ilân edilecektir.

Madde 16 — Müdür her sene nihâyetinde meclis-i idâre ile bilistisare bir bütçe lâyihası tanzim ederek bir mazbata makam-ı nezârete arz eyliyecektir.

Madde 17 — Müzenin müstahdemini muarrafaları şerâit mütesaviye halinde sanâyi-i nefise mektebi mezunini tercih edilmek şartıyla müdür tarafından intihab ve tayin ve memuriyetleri canib-i nezaretten tasdik kılınacaktır.

FASL-I RÂBİ

Ketebe ve haremesinin vezâifi beyânındadır.

Madde 18 — Müzenin kâffe-i umûr ve muâmelât-ı tahririyesini ifâ vazifesiyle mükellefiyetleri icap eden ketebe ile müzenin tathir ve tanzifi

ve eşyây-ı mevcudenin hüsn-i muhâfaza ve vikâyesi ve züvvâre iradesi gibi vezâif ile mükellef olan hademenin aksam-ı hüdemât ve vezâif-i meclis-i idâre tarafından tanzim olunarak bir tâlimatnâme ile tâyin ve müdür tarafından tatbik olunacaktır.

İKİNCİ BÂB

Müzenin idâre-i dâhiliyesi hakkında olup dört faslı şâmildir.

BİRİNCİ FASIL

Müzenin sûret-i ziyaretine dâirdir.

Madde 19 — Müzenin idâresi pazartesi günleriyle eyyâm-ı resmîye ve milliyeden mâade günlerde züvvâra küşâde bulunacak ve ancak cuma günleri bâd-el zuhur açılacaktır.

Madde 20 — Züvvârden yüz para duhûliye alınacak ve bu para müzenin defter-i mahsusasına kayıd olunacaktır.

Madde 21 — Talebe-i ulûm ile mekâtib-i resmîye ve hususiye talebesi yedlerinde mensup oldukları müderris ve mekâtib idarelerinin resmî varakası olduğu ve talebe-i ulûm müderrisleri ve diğerleri bir memur re-fâkatinde bulunduğu takdirde ücret-i duhuliyeden müstesnadırlar.

İKİNCİ FASIL

Müzenin evkât-ı küşâdına dâirdir.

Madde 22 — Müzenin saat-i küşadı mevsime göre meclis-i idâre cânibinden tâyin ve müdiriyyet ma'rifetiyle ilân edilecektir.

Madde 23 — Müzeyi ziyaret edecek talebe miktarı yirmi beşi te-câvüz etmiyecektir.

Madde 24 — Talebe-i ulûma müderrisleri ve mekâtib talebesine mu-allimleri tarafından müze dahilinde musâhabe-i ilmiye ve fenniye tertibi arzu edildiği takdirde müdüre mürâcaat edilecektir.

Madde 25 — Müzede teşhir edilen eşyaya izin istihsal olunmaksızın dokunmak ve fotoğraflarını almak katiyen memnu'dur.

Madde 26 — Teşhir edilmiş olan esarın musavver bir katalogu tab ettirilerek müzede saklanacak ve esmani varidat kayıt edilecektir.

Madde 27 — Müzeyi ziyaret edecek olanlar fotoğraf makinalarını şemsiyesini, bastonunu ve paket halindeki eşyasını kapıcıya terk ve teslim edecek ve buna mukabil kapıcıya ücret vermiyecektir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Müzedede âsâr ve eşyanın fotoğraflarını veyahut suretlerini ahza ve istinsah etmenin usul ve şerâiti beyanındadır.

Madde 28 — Müzedede mahfuz ve mevcut âsâr ve eşyanın suretlerini istinsah etmek isteyenler eşyanın va ve tertib-i intizamkarinine halel getirilmemek ve bu husustaki ihtârât ve tenbihâta riâyet edilmek şartıyla müdüriyete tahriren müracaata ve istihsâl-i ruhsata mecburdur.

Madde 29 — Gerek fotoğrafiya ve gerek vesâit-i sâireyle müzedeki âsârın istinsâhi için müdüriyete vuku bulacak mürâcaat-ı tahririye meclis-i idâreye bittendi müsaaid olduğu takdirde icabı icra edilecektir.

Madde 30 — Resimler ve sâir vesâik üzerine saman kâğıdı vâz-ı veyahut suret ahirile kalıbının ahzidi memnudur.

Madde 31 — Müzedede mahfuz âsâr ve eşyanın hiç bir surette hâricce çıkarılmasına müsaade edilmez.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Mevad-ı müteferrikaya dairdir.

Madde 32 — Müzedede mevcut âsârın fotoğraflarıyla mahkûkât kart postallarının muayyen maktua bir fiat mukabilinde züvvâra satılması meclis-i idarenin kararına mütevakkıf menuttur.

Madde 33 — Müzedede mevcut ve mahfuz eşyanın mümasilleri ile mübâdeleleri katiyen memnudur.